

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 11
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

УЛОГА ИСТРАЖИВАЧА У КРЕИРАЊУ
КОРПУСА КОНВЕРЗАЦИОНИХ НАРАТИВА¹

Апстракт: У овом прилогу се антиројолинівистичком анализом примера издвојених из разговора који чине корпус формиран за потребе студије стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије указује на улогу истраживача у вођењу теренских разговора са расељеним лицима. Фокус анализе је на интервенцијама истраживача у разговорима које су, с једне стране, имале важну улогу у формирању комилејтног корпуса, а с друге, те интервенције показују неке од разлика у концептуализацији света истраживача и саговорника, о којима се није унапред могло размишљати и које су уочене тек након анализе транскрипција.

Кључне речи: теренска истраживања, Косово и Метохија, колективни прихватни центар, истраживач, саговорник, теренски разговор.

Почетком двадесет и првог века (2002–2003) Институт за српски језик САНУ реализовао је пројекат *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији*.² Првобитни план и циљеви пројекта били су формирање звучног архива словенских косовско-метохијских говора³ у трајању од 500 сати, снимање језичке ситуације у условима ратних и послератних миграција на Косову и Метохији, уз интердисциплинарни приступ теренским истраживањима. Након мање од годину дана рада на терену пројекат је резултирао Архивом са 585 сати разговора, од којих је 325 сати са расељеним лицима, а 259

сати је забележено у косовско-метохијским енклавама. Архивирана дигитализована грађа се налази у Институту за српски језик САНУ.⁴

Од првобитно примарно дијалектолошки усмереног научно-истраживачког пројекта *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији*, коме је био циљ да забележи дијалектолошки репрезентативну усмену грађу, широм лингвистичком стратегијом дошло се до пројекта чија би теренска грађа била не само дијалектолошки репрезентативна већ погодна и за истраживања из перспективе лингвистичке прагматике, лингвистичке антропологије и етнолингвистике. Узимајући у обзир ратни и послератни контекст, који подразумева и расељавања становништва, интеграцију расељеног становништва у нову средину, као и трансформацију традицијске културе, у осмишљавању теренских истраживања за потребе пројекта осим лингвистичких питања требало је покрити и она питања која су важна и за друге хуманистичке науке, те усмерити истраживања у интердисциплинарном правцу. У истраживачки тим су осим лингвиста били позвани и етнологзи, антрополози, етномузиколози.⁵

¹ Прилог је резултат рада на пројекту *Језик, фолклор и миграције на Балкану* (бр. 178010) Балканолошког института САНУ, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Пројекат је финансирао УНЕСКО.

³ Пројектом је предвиђено да се теренским истраживањима покрију три дијалекта српског језика који се говоре на Косову и Метохији – призренско-тимочки, косовско-ресавски и зетско-јужносанџачки дијалекат, бошњачки језик, горански говор (Младеновић 2001), говори католика у Летници и Јањеви. Истраживање Рома и Ромима сличних заједница само је делимично било укључено у поменути пројекат *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији* 2002. и није системски спроведено управо из лингвистичких разлога, осим са Ђорговцима, којима је српски први језик.

⁴ Имајући у виду да су и сарадници Балканолошког института САНУ учествовали у пројекту, комплетан теренски материјал се налази и у овом институту.

⁵ Ипак, највећи број истраживача који су учествовали на овом пројекту били су лингвисти.

Тема традицијске културе и традиционалног начина живота сматрала се идеалном за разговор са расељеним лицима са Косова и Метохије и онима који живе у косовско-метохијским енклавама. С једне стране, истраживање традицијске културе и њеног језичког израза утемељили су етнолингвистичка истраживања и истраживања из области лингвистичке географије, па је током теренских истраживања у оквиру Пројекта примењиван упитник Ане Плотникове (Плотникова 1996), као већ разрађен и у пракси успешан модел. Теме из области традицијске културе које су покривене овим упитником сматране су довољно репрезентативним и за део етнографских интересовања.⁶ С друге стране, претпостављало се да ће теме из области традицијске културе подстакнути позитивна сећања и да се у разговорима саговорницима неће отежати већ постојеће тешко психолошко стање, као и да ће за истраживаче без искуства у етички деликатном раду традицијска култура бити „неутрална“ тема. Поред доминантних тема из традицијске културе упитници су истраживачима остављали могућност да постављају и питања о расељавању, ратним околностима и личним губицима, као и о темама везаним за актуелни тренутак. Тако је препуштено истраживачима да на лицу места одлуче какву ће врсту разговора водити – што може бити отворени интервју диктиран упитницима из области традицијске културе, затворени интервју којим се попуњавају дијалектолошки упитници, али и усмена историја, биографски метод, фолклорни текст и сл., што се у пракси само делимично примењивало. „Истраживачки тим се на терену прилагођава саговорнику, са њим има активан однос – сходно принципу примарности саговорника, а не унапред задатог лингвистичког или неког другог упитника“ (Сикимић 2005: 239).

⁶ Искуство стечено у теренским истраживањима у оквиру овог пројекта указало је на бројне недостатке овог упитника. О примени упитника Ане Плотникове, развоју истраживачке методе као и о рецентним истраживањима истраживачког тима Балканолошког института САНУ види више у: Сикимић 2012, Сикимич 2014.

Традиционална теренска лингвистичка истраживања у Србији као и етнолингвистичка истраживања руских истраживача⁷ која су током осмишљавања пројекта *Истраживање словенских њовора на Косову и Метохији* послужила као модел и пример обављања теренских истраживања, заснивају се на разговорима са старијим људима који практикују, у случају етнолингвистичких истраживања, традицијску културу и њен језик, а у случају дијалектолошких истраживања, аутохтони говор истраживаног ареала. Дијалектолошки оријентисан пројекат захтевао је од саговорника да испуне услове којима би се добили и дијалектолошки релевантни подаци – да буду старијег узраста, рођени у месту чији се говор истражује, да нису живели у другим местима и да су ретко или уопште нису путовали, да су им чак и родитељи из места чији се говор истражује и сл. Ипак, антрополози добро знају да о традицијској култури тражене податке могу пружити и млађи људи, и да приликом истраживања не би требало инсистирати на старијем узрасту саговорника.

Истраживачки тим Балканолошког института САНУ је у августу 2012. године, после десет година, урадио својеврсну репликацију терена у једном од ретких преосталих колективних прихватних центара у Србији – у Матарушкој Бањи близу Краљева.⁸ У међувремену је већина колективних прихватних центара затворена, а расељена лица и избеглице трајно смештени.⁹ Тако се пружила могућност да се види методолошки развој (истина, само једног малог) дела првобитног истраживачког

⁷ Преглед етнолингвистичких студија руских и полских, али и бугарских и румунских аутора види у: Сикимић 2005.

⁸ Треба нагласити да од завршетка пројекта *Истраживање словенских њовора на Косову и Метохији* 2003. године, па до истраживања Балканолошког института САНУ у Краљеву 2012. није било прекида у раду са Србима са Косова. Тим Балканолошког института је у више наврата обављао теренска истраживања у косовско-метохијским енклавама, а наставио је рад и са расељеним лицима са Косова и Метохије.

⁹ Истраживања у колективним прихватним центрима у Краљеву и околини нису била предвиђена планом рада пројекта из 2002. године због недостатка финансијских средстава.

тима – од 19 активних истраживача у пројекту *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији* у колективном прихватном центру у Матарушкој Бањи истаживања су обављала два истраживача сада ангажована на Балканолошком институту САНУ, и да се у међувремену развијена методологија рада са расељеним лицима примени на ову заједницу. Наиме, у колективном прихватном центру у Матарушкој Бањи поред расељених лица са Косова и Метохије живе и избеглице из Босне и Хрватске још од 1995. Роми су смештени у контејнерима у посебном ромском насељу на ободу града Краљева. Истраживачки тим је поред неромске избегличке популације обавио истраживања и са расељеним Ромима на српском језику.

1. Улога истраживача у теренским разговорима

На улогу истраживача у теренским разговорима у овом прилогу биће скренута пажња анализом примера ексцерпираних из разговора који су издвојени у посебан Корпус за потребе лингвистичке студије *Стереотипи времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије* (Ђирковић 2012). С обзиром на то да се Корпус састоји од 40 транскрибованих разговора са расељеним лицима, овом приликом ће бити наведени само неки примери, који према мишљењу аутора овог прилога најбоље илуструју улогу истраживача у разговору са саговорницима, и утицај истраживача на ток разговора. Циљ антропологичке анализе примера је да се покажу неке од интервенције истраживача, које су, с једне стране, имале важну улогу у формирању комплетног корпуса разговора, а с друге, те интервенције показују неке од разлика у концептуализацији света истраживача и саговорника, о којима се није унапред, приликом припреме пројекта могло размишљати и које су уочене тек анализом транскрипата разговора.¹⁰

¹⁰ О односу истраживача и саговорника као комуникационог пара види више у: Pomerantz 1984, Norrick 2003, Perrin et al. 2003, Сикимић 2004а, Илић 2005, Ђирковић 2004, Ђирковић 2007, 2008.

1.1. Временско лоцирање

Као што је већ наведено, у пројекту *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији* фокус је био на бележењу словенских косовско-метохијских говора истовремено са прикупљањем грађе која би омогућила реконструкцију традицијске културе, па су истраживачи углавном инсистирали на разговорима о некадашњем начину живота, за који се претпоставља да је био под утицајем традицијске културе. Питањима истраживача упућеним расељеним лицима са Косова и Метохије која су ексцерпирана из Корпуса тражи се одговор везан за прошлост. У питањима истраживача уочава се употреба временских прилога *раније/некад* којима се маркира онај део прошлости за који истраживач сматра или претпоставља да је био „традиционалнији“.¹¹ Из перспективе истраживача на овај начин се одваја „замишљена прошлост“ од рецентне прошлости или садашњости, која неминовно садржи трансформацију макар неких елемената традицијске културе. С обзиром на то да су сви наведени примери ексцерпирани из разговора са расељеним лицима, употребом временских прилога *раније/некад* истовремено се креира и комплетан хронотоп у коме су тражени елементи традицијске културе били практиковани, а све са циљем да се избегну одговори који би се односили на актуелан простор – простор у коме се обавља истраживање – тј. колективни прихватни центар или приватни/привремено смештај расељених лица.

[1] (Како се Ускрс славио *некад*? Како славите Ускрс?) Па Ускрс тако се славило, јаја се фарбале, значи, лепо било. Ускрс три дана, игранке, се скупљају од све села долазе, и играју и веселе се. [335-R-SREDSKA-1-DR]¹²

¹¹ У свим примерима који ће бити наведени у овом прилогу у заградама се наводе питања истраживача, курзивом су истакнути они искази, или делови исказа – истраживача или саговорника – који указују на утицај истраживача на ток разговора или дигресије које мењају тему разговора. С обзиром на то да су одговори саговорника углавном проширени наративи, за потребе овог прилога одговори су скраћени.

¹² Наведени примери садрже неколико техничких информација важних за боље разумевање наведених примера. У заградама су наведена питања истраживача

[2] (Какви су прозори тамо, како *раније* били? Је л' су гледали на двориште, је л' је било прозора који су гледали на улицу, на пут? Колико је отвора, колико?) Па било ј-онако прозора, сад је иста оваква мода, све ти је овако сад. [465-R-CERNICA-1-VJ]

У примеру [1] временски прилог *некад* маркира прошлост у којој су се прослављали празници календарског циклуса, у овом случају – Ускрс. Употреба временског прилога *раније* у питању истраживача у примеру [2] показује управо потребу за разграничењем „замишљене“ или „тражене“ прошлости од оне рецентне. Питање *Какви су прозори били њамо* чини се није временски довољно прецизирано, те истраживач посеже за временском локализацијом користећи временски прилог *раније* ([...] *како раније били?*). У примеру се види да питање истраживача садржи још неколико потпитања у вези са самим изгледом куће, не би ли саговорнику „објаснио“ шта питањем жели постићи.

Чини се да у неким разговорима, или њиховим деловима, значење употребљених временских прилога *раније/некад* у питањима није довољно „прецизно“ у временском лоцирању истраживаног елемента или сегмента традицијске културе. С обзиром на то да су за саговорнике бирани они најстарији, неретко се дешавало да се у питањима истраживача прошлост лоцира на основу временске линије живота саговорника, односно, да се прошлост поистовети са њиховом младошћу или детињством. И у овој ситуацији полази се од претпоставке да је саговорникова младост, или детињство онај период у коме традицијска култура није била изложена променама и да је за тај период карактеристично „старије стање“

ча, док угласте заграде садрже информације везане за архивирани дигитални снимак разговора. Први број се односи на број снимка у архиву, *R* реферише на разговоре са расељеним лицима (алтернатива ознаци *R* је ознака *K* која указује на то да је разговор обављан у некој од енклава на Косову и Метохији). Ознака архивираног дигиталног снимка разговора садржи још и податак одакле је саговорник (нпр. *CERNICA, LJUBIŽDA, ŽEGRA*), као и број снимка који је један истраживач забележио са саговорницима у истом насељу. Ознака садржи и иницијале истраживача који су водили разговор.

традицијске културе или традиционалног начина живота, система вредности и сл.

[3] (Добро, добро, а што си работала у кућу *кад си била деце?*) Къд сџм работала, сџм мела, сџм дрисала, воду сџм носила [119-R-LJUBIŽDA-2-RM].

[4] (Како сте се ви увече заваљали, *џи док си била, онако, девојка, млада?*) Е, тад, кад сам била девојка млада, ми одемо копамо, и једва чекамо да ни дође петак, субота и недеља. Јел теј дана мора да изађемо, штамо велико село, све српско [310-R-VAROŠ-1-DRR]

[5] (Како сте живели у тој кући *кад сџе били мали*, значи шта су, каква је била подела посла, шта сте радили? Шта си ти радио?) Ја сам чувао говеда, чувао овце, волове, волови смо имали тада, док није било трактора после [313-R-G.SRBICA-1-DRR]

Питања [3], [4], [5] не илуструју сегменте традицијске културе, већ начин живота за који истраживач претпоставља да је другачији него данас, односно да се временом и начин живота нужно модификовао.

Временско прецизирање догађаја реализује се и питањима истраживача која садрже године (али и датуме), тј. оне временске маркере који су карактеристични за модерно рачунање времена.¹³ Питања истраживача која садрже конкретну годину углавном се односе на време расељавања, или прецизније, долазак саговорника у место у коме се обавља разговор, тј. одлазак са Косова и Метохије.

[6] (Значи ви сте дошли *деведесет девети* овде?) Ја нисам овде дошо, ја сам дошо прво у Крушевац код брата доле сам био десет месеци, а син ми био овде, одмадошо. Саженом и двоједце [423-R-LJUBIŽDA-1-SČ]

[7] (*Годишџије, кад сџе рођени?*) Рођен сам осамнајестог дванестог иљаду деветсто тријес треће. (Тридесет треће.) Јесте. (Је л' сте рођени у Церници?) У Церницу сам рођен, у Церницу сам порасао, у Церницу сам остарио, остареја ту. (Значи до *деведесет и девети* *јогине*, је л' тако?) Не деведес девете, него две иљадите, сад сам дошо ја, нема две године, још нема две го-

¹³ Анализом примера из корпуса посебно креираном за потребе студије Ђирковић 2012 уочено је да модерно, математичко рачунање времена у традиционалним заједницама није уобичајена пракса, те датуми и године у функцији одредбе за време ретко налазе у Корпусу, односно да је спонтана употреба датума, дана и година веома ретка и да је најчешће елицитирана питањима истраживача (Ђирковић 2012: 112–113).

дине што сам дошо овде. Сам сам бија сас УМПРО-ФОР две године. (А значи, ви сте *две хиљаде њрве* дошли, а?) Да, две иљаде прве, тако. Две иљаде прве године сам [465-R-CERNICA-1-VJ]

Посебно се у примеру [7] уочава инсистирање на временском прецизирању догађаја (у конкретном случају расељавања). Међутим, однос питања истраживача и одговор саговорника указује на различиту перспективу перципирања времена – док је истраживачу важна тачна година расељавања, саговорников одговор скреће пажњу на време које је протекло од расељавања до момента у коме се одвија разговор, односно, указује на трајање – *нема две њодине, још нема две њодине што сам дошо овде*.

Прецизна временска локализација догађаја у питањима истраживача није карактеристична само за она питања која се односе на расељавање или долазак у колективни прихватни смештај (или неки други привремени, или алтернативни смештај расељених лица). Питања истраживача су усмеравала саговорнике да прецизно лоцирају догађаје и из других сегмената њихове (ауто)биографије, као и да временски прецизирају трајање дневних послова, ритуала и сл:

[8] (А реци ми је л' си ти њих у *њодне* водила негде, овај, сл како?) Краве? Јесте. Ја ујутру изађем у шес. Истерам краве у шес, ги отерам, пасеу, дотерам ги у дванаес. Од дванес до, до четри, кући. Од четри до девет увече, пасеу [310-R-VAROS-1-DRR]

[9] (А реци ми, овај, ви по цео дан копате? *Од шест њо шест*?) До осам не остављале [310-R-VAROS-1-DRR]

[10] И на слонце се суши тај стар сир. (*Колико дња се суши*?) Суши се, добро се суши [118-R-LJUBIŽDA-1-RM]

[11] (Не, не, не али кад, *кад њочине*? *Кад се иде њо земљу*?) По земљу идев (Који је тај дан?) По земљу идев, четвртак беше да ли, овај, четвртак после Све Тројице. Знала сам дњн како се зваше, онај четвртак је, али да ли се зваше Људовдан. Видовдан, четвртак било, а Видовдан [357-R-SUVA REKA-1-SC]

И одговори саговорника у примерима [8] и [9] садрже прецизну временску локализацију, која је у складу са модерним системом рачунања времена. Могло би се претпоставити да су овакви одговори елицирани питањима истраживача с једне стране, и да су по-

слеђица редупликације у усменом дискурсу, с друге, поготову када се упореде са одговорима у примерима [10] и [11], у којима се без обзира на истраживачево инсистирање на прецизном временском одређењу догађаја који покушава да усклади са модерним системом рачунања времена, рефлектује индивидуални (или пак локално-колективни) систем рачунања времена, који одступа од модерног, математичког и данас уобичајеног система рачунања времена. У том систему трајање одређеног поступка (пример [10]) изражено је проценом квалитета производа насталог поступком који се истражује, док у примеру [11] саговорников одговор илуструје временску локализацију догађаја у складу са православним хришћанским календаром.¹⁴

1.2. „Антропологизација“ конверзационих нарајива

Напуштајући, мада не у потпуности, етнолингвистичку методу вођења разговора, којом се дигресије саговорника које нису у вези са темом традицијске културе прекидају, током истраживања добијени су и разговори који садрже и саговорникове исповести о расељавању, искуствима из рата, трагичним догађајима у породици и сл. Такве дигресије скретале су пажњу са идеализоване прошлости и враћале разговор на реалност и садашњост, указивале на реално стање на терену. На тај начин омогућено је сагледавање ширег контекста истраживања, односно уместо потпуног конструисања традицијске културе (и језика којим се она изражава), те идеализације прошлости, неинтервенисањем, одн. „ћутањем“ истраживача омогућено је да се чује и глас саговорника.

Овакве дигресије се јављају увек као асоцијација на један сегмент разговора.¹⁵ У следећим примерима се може уочити како лична

¹⁴ О традиционалном мерењу времена, „нестандарним“ временским маркерима, који се не поклапају са модерним, „математичким“ мерењем времена, те о другачијим временским мапама истраживача и саговорника са Косова види у: Ćirković 2007, 2009.

¹⁵ Прагмалингвистичка истраживања су показала да се концепти у језику конструишу на основу асоцијација

исповест смењује започети разговор о традицијској култури.

[12] (А кад вам дала ђердане?) А? (А кад вам дала ђердане свекрва?) Кад дала, пред кад дошла да одвојим ваде. Знаш како то било? (Не знам, како?) Две недеље пред удадбе, ће дођу ће ти кажу тај и тај дњн, десет дњна ли, петнес дњна, већ ће се удајеш. И донела она, донеја свекар што требало, све, донеја шећер, кафу, као за свадбу, и тако. Море тој било добро, по сад што ме је снашло кад смо избегле. Убише ми младога сина, од триес и пет година. Снајка ми млада са два мале деца, од двајес и осам године. Е то је тешко сад. За тој време било много лепо. [...] Снајка тако седи нема посо нигде, нема да ради нигде. Ево питај још што оћеш, што знам ја ћу ти одговорим. (Мене интересује та свадба, како је то изгледало. Ви сте рекли велика свадба, па како то било?) [357-R-SUVA REKA-1-SĆ]

У примеру [12] тема разговора је традиционална свадба, који је прекинут дигресијом о трагичном страдању саговорничиног сина током рата на Косову 1999. године. Разговор са саговорницом о свадби несумњиво иницира позитивна сећања, међутим, очито је да и позитивна сећања евоцирају и сећања на трагичне тренутке. Ипак, у овом примеру уочава се да је и сама саговорница свесна промењеног тока разговора – *Ево иишјај још иишо оћеш, иишо знам ја ћу ии одговорим*. У оваквој конверзационој ситуацији истраживач има прилику да се питањима врати на започету тему: *Мене ииштересује ииа свадба, како је ишо изгледало. Ви сие рекли велика свадба, иа како је ишо било?* У истраживачевом питању се чак може уочити и подсећање на елементе саговорничиног наратива пре дигресије – *Ви сие рекли велика свадба* [...].

[13] (Какви су прозори тамо, како раније били? Је л' су гледали на двориште, је л' је било прозора који су гледали на улицу, на пут? Колико је отвора, колико?) Па било ј-онако прозора, сад је иста оваква мода, све је ти је овако сад. Ево један комшија, баш ко сад направно кућу, пред бомбардовање ушо у нову кућу. И све оно модерно на терасу, све, врата на терасу, стакло, све. Дошли разбили стакло, и дошли на кревет му ставили, седам кила експлозив му оставили на кревет. Он, не знам, није био баш он и жена код куће,

које се активирају неким другим речима (Smith et al. 2005: 1872).

деца се нешто замајали на улицу, и они ушли и ставили му експлозив. [465-R-CERNICA-1-VJ]

У примеру [13] питањем истраживача тражи се опис куће на Косову, који је и добијен, али управо то подсећање евоцира у саговорничковом сећању догађаје непосредно пре расељавања – рушење поменутих куће, које је резултат ратних догађаја, и новонасталих односа у локалној заједници.

[14] (Је л' се то иде само на тај Светли петак?) На тај Светли петак је сабор. Ишло се. А сад више немо, у Трпезе нема све су Шиптари. А ишло, ту смо се свраћали у Трпезе, ко има рођаци, ту игранка у село, музика свира. Ишли смо. Сад нема тамо Срби. [167-R-ŽEGRA-1-BS]

И пример [14] илуструје сличну ситуацију – тема разговора су колективна окупљања у време одређених празника (у примеру је конкретно наведен Светли петак), међутим, то је прилика саговорнику да изрази своје сазнање о промењеној ситуацији, промењеном саставу становништва.

Иако је улога истраживача у овим конкретним истраживањима била реконструкција традицијске културе, и самим саговорницима је пре сваког разговора наговештено о чему ће бити речи, тј. истраживачи су били у обавези да саговорницима објасне шта их интересује, очито је да је конкретна истраживачка ситуација прилика да саговорници – расељена лица – говоре и о ономе што је њихова лична преокупација у послератним условима, с једне стране, и у просторно измештеном контексту, с друге. С обзиром на то да су истраживања обављана у колективним прихватним центрима, у којима сва расељена лица деле сличну судбину, приче везане за расељавање, личне губитке, породичне трагедије постају „колективно искуство“. Истраживач је тај који долази „споља“ и који није чуо њихова искуства, те се може претпоставити да је, без обзира на то што не може материјално да помогне својим саговорницима, сам разговор о актуелним проблемима или сећањима на рат стварао осећај да је „још неко“ заинтересован за проблеме расељених.

Да је у конкретно наведеним примерима истраживач интервенисао прекидајући саговорнике, и додатним питањима инсистирао на започетој теми разговора, не би се уопште могло размишљати о расељавању, стварним проблемима, и стварним судбинама расељених лица, која отварају једну значајну антрополошку тему о принудним миграцијама.

1.3. Повратак на тему о традицијској култури

Смена теме разговора о традицијској култури и дигресија које се односе на лична искуства у ратним дешавањима, губитке, породичне драме током истраживања није се у потпуности сматрала пожељном јер је нарушавала целовитост описа неког сегмента традицијске културе. У тим ситуацијама истраживачи су тежили томе да пронађу погодан тренутак у коме би саговорника вратили на тему која се тиче традицијске културе.¹⁶ Фрагменти разговора који чине Корпус из ког су и ексцерпирани примери за потребе овог прилога конструисани су тако да почињу питањем истраживача, а завршавају се затварањем теме или од стране саговорника или од стране истраживача. Завршетак разговора такође је маркиран питањима истраживача којима се ток разговора, у случајевима дигресија, враћа на започету тему, која је у случају рада са расељеним лицима доминантно усмерена на традицијску културу (Ђирковић 2012: 55–56). Управо се примерима навођења питања истраживача, у оба случаја – отварања или затварања теме – истиче елицитација наратива, и елицитативан карактер истраживања.

У примеру који следи у саговорничком наративу уочава се прелаз од идеализоване прошлости ка личном ставу (мишљењу) о новонасталој ситуацији. Питање истраживача које прекида саговорничково излагање о новонасталој ситуацији преусмерава тему разгово-

ра, односно, враћа саговорника у прошлост, на тему традицијске културе:

[15] Нисмо ми гледали нације уопште. Сви ме волели, ка-ће дођем, њему кажем [...] Све ме деца волели, ја ће ги напраим сладолед, ћа напраим шампиту, па ће ги изнесем, а они више па ће се потепав. А вај вика: Тета Веро, да л' има свињски мас? Неће тета Вера да те посрби тебе, не брини. И ти имаш твоју веру, тета Вера има своју и нема. Живота ми. А он ће се искида од смејање. Знаш шта је то било, ми смо били као један кућа, не знам шта нам направише овој све. Сџг си Албанца, Албанија цела у Призрен и на Косово. Цела Албанија. Нека они узме списак, нека видив који су староседејци ту, нека отерав Албанци са Косова једном. За навек да ги буде, не они заузели српске куће Албанци. То нису наши људи. То су само Албанци. То несу наши људи. Ја Шиптари рачунам наши људи који су староседејци.¹⁷ И Турци или Ромци, нама не смета Ромци комшије. А несмо имали никад пола. – А што да мисле кад би за Нову годину и за неке празнике обавезно скупиље смо се правиле журке. – Сви заједно. – Свирали заједно. – Сви заједно. (*Која је још било занатлија у Призрену осим мушавције?*) О, имали ковачи, имаље овеј, златари, има ло, овај, како, што праиље бокали, како се вика не знам. Калејције, е, чекај, како се викало, ја не могу да се сетим. Самарције имале, то све изумрело више. Чекај, шта још имало. [113-R-DRENOVAC-4-M1]

У примеру се управо огледа истраживачево елицитирање нове теме постављањем питања које није у вези са темом саговорничкове нарације. Док саговорници говоре о односима са Албанцима пре издијања конфликта и о новонасталој ситуацији у којој је, према њиховом мишљењу, измењен састав становништва у локалној заједници, истраживач питањем скреће тему нарације и „отвара“ тему о занатима и занатлијама у заједници којој су припадали саговорници: *Која је још било занатлија у Призрену осим мушавције?*

Осим имплицитног истраживачевог интервенисања у виду отварања нове теме разговора уочено је и експлицитно интервенисање, односно, скретање пажње саговорнику да је жељена и очекивана тема разговора другачија

¹⁶ У овом поглављу биће наведено несразмерно мало примера, с обзиром на то да је за указивање на истраживачеве интервенције у разговорима потребан шири одговор саговорника.

¹⁷ Различитом употребом етнонима – Албанци и Шиптари – саговорник прави разлику између Албанаца староседелаца и Албанаца придошлих из Албаније током сукоба на Косову и бомбардовања Савезне Републике Југославије од стране НАТО-а 1999. године.

од оне коју је саговорник започео, или до које га је разговор довео:

[16] После бомбардовање. Били смо у Врање, у халу, па онда после не пребациле отуда овде, ослободиле халу. И сада овде, ево ти тако, било је овде, били смо овде у мензу. У мензу је слаба храна, не. Они што се тиче, давали су, али више се то разбацало, носило, него што давале нама. Онда смо ми тражиле, и сами узимале све што нам давале, онда кувамо сами. (Добро, деко, а кажите ми, *да иричамо о лејим стварима на Косову, о лејим дојађајима.*) Добро. (Одакле је била ваша супруга?) Моја супруга исто из село била. (Из истог села?) Из истог села. (А је л' се сећате како сте се упознали?) [214-R-GORNJE SELO-1-SZ]

[17] А не, нисмо пошли са деца, они пошли кола, приколица, а ми ко две једнице на улици седимо. Не знамо де ћемо, отуд Шиптари, отуд Шиптари, ми не знамо де ћемо. Него јена прија нам била старија доле, и она дошла да нас види, она била слободна некако, јер милиција била, она била у средину Шиптари, и они тели да ју запаљу кућу, ови наши. И она рекла: „Молим вас, ако то урадите, моја кућица, ја удовица са јено дете“, каже, „сам остала, и то ако ми урадите, ја ћу“, каже, „не знам“. И они нису, ови наши. И они после што нису гу дирале, она била слободна, могла се крећала некако, и долазила, и хлеба нам донесе и све (*сајговорник илаче*) (Разумем, *ајде мало да иређемо на неке леје теме, да се сејимо на Косову како је било лејо, кад сте ви били млади?*) Е, какав живот смо имале. (О лепим стварима.) Да ти покажем слике да видиш ти што смо оставили. [212-R-UROŠEVAC-1-SZ]

Ознака архивираног дигиталног снимка указује да је оба разговора водио исти истраживач, а питања која истраживач поставља указују на исту стратегију скретања разговора. У примеру [16] саговорник говори о расељавању, доласку у колективни прихватни центар и ситуацији у њему. Истраживач преусперерава започету наратију саговорника на тему која би требало да евоцира позитивна сећања – *Одакле је била ваша супруга? / А је л' се сећате како сте се упознали?* Коментар који претходи овим питањима, и којима истраживач прекида саговорникову наратију *Добро, деко, а кажите ми, да иричамо о лејим стварима на Косову, о лејим дојађајима* указује на то да истраживач на лицу места процењује да је разговор стресан за саговорника, и да би требало тај разговор преусмерити. У другом наведеном примеру ([17]) означена је и испољена емоција саговорника

(*сајговорник илаче*), која је очито изазвана подсећањем на догађаје о којима говори, догађаје који су претходили расељавању, о стрепњи за сопствени живот и живот породице. Истраживач прибегава истој конверзацијској стратегији и користи исти коментар као и у претходном примеру – Разумем, *ајде мало да иређемо на неке леје теме, да се сејимо на Косову како је било лејо, кад сте ви били млади.*

Само у неким случајевима транскрибованих фрагмената разговора је наведена испољена емоција саговорника – плач или смех, и само у тим случајевима се може са сигурношћу говорити о томе каква је саговорникова перцепција разговора.

Поред преовлађујућих тема о традицијској култури у прошлости и дигресивних коментара о рату, расељавању и породичним трагедијама, разговора о будућности са расељеним лицима је мало. Интенционално нису постављана питања саговорницима у вези са будућношћу и њиховим очекивањима и плановима за будућност, јер би се, с обзиром на комплетан животни контекст, таква питања могла сматрати непримереним, а такође, могла би да изазову реакције на које сами истраживачи можда нису спремни. Ретки су спонтани коментари саговорника везани за будућност, али будућност расељених лица заслужује једнаку пажњу као и разговори о прошлости и традицијској култури.¹⁸

2. Закључна разматрања

Примери наведени у овом прилогу само делимично илуструју у којој мери је тема расељавања, трагичних догађаја и искустава везаних за рат и расељавање присутна чак и у наративима о традицијској култури и некадашњем начину живота, за које се током припреме истраживања претпостављало да ће код саговорника, расељених лица, изазвати позитивна сећања.

Антропологичка анализа примера ексцерпираних из корпуса разговора посебно

¹⁸ У студији Ђирковић 2013 посебна пажња је посвећена изражавању будућности у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије.

креираног за потребе студије *Стереотипи времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*, а забележених током истраживања у оквиру пројекта *Истраживање словенских јовора на Косову и Метохији*, показала је улогу истраживача у креирању корпуса конверзационих наратива. У овом прилогу истакнута су два аспекта истраживачеве улоге.

С обзиром на то да је у теренским истраживањима инсистирано на разговорима са старијим саговорницима, јер се у складу са традиционалним етнолингвистичким истраживањима претпоставља да старији саговорници практикују традицијску културу и њен језик, а у складу са дијалектолошким истраживањима аутохтони говор истраживаног ареала, разговори су усмеравани управо на теме из традицијске културе и некадашњег начина живота. Истраживач има у виду да су традицијска култура и некадашњи начин живота подложни променама и то под утицајем, с једне стране, модерног начина живота, и с друге стране, под утицајем расељавања, односно просторног измештања саговорника са простора чију традицијску културу и језик (говор) има за циљ да истражи. Са тим циљем истраживачка стратегија је усмеравање саговорника на жељену тему постављањем питања која се односе на прошлост, али на „ону“ прошлост за коју истраживач сматра да је без утицаја модерног начина живота и последица коју доносе рат и расељавање. Овако „замишљена“ прошлост је у питањима истраживача маркирана употребом временских прилога *раније/некад*, фокусирањем на сегмент живота саговорника који се односи на њихову младост и детињство. Употребом наведених временских маркера осим „креирања“ или „конструисања“ прошлости истраживач има за циљ да добије и прецизно временско лоцирање догађаја у прошлости, а осим њих, у истраживачевим питањима се појављују и временски маркери карактеристични за модерно рачунање времена – године, датуми, сати, делови дана и сл. Анализирани примери показују да се временска локализација догађаја код истраживача и саговорника не мора нужно поклапати.

Други аспект истраживачеве улоге у креирању корпуса конверзационих наратива огледа се у напуштању, мада не у потпуности, етнолингвистичке методе вођења разговора, којом се се дигресије саговорника, које нису у вези са традицијском културом, прекидају. Управо је од дигресија које имају за тему рат, расељавање, негативна и болна искуства, (ауто)биографске приче о породичним трагедијама настао Корпус креиран за потребе студије *Стереотипи времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*. Неинтервенисањем, односно, „ћутањем“ истраживача омогућено је да се чује и глас саговорника, односно, да се сагледа реално стање на терену. На овај начин конверзациони наративи добијају још једну, „антропологизовану“ димензију, тј. отвара се значајна антрополошка тема о принудним миграцијама. Међутим, анализирани примери показују и интервенције истраживача у дигресијама које нису у вези са традицијском културом – маркирана су питања истраживача која саговорника враћају на започету тему разговора, или којима се отвара нова тема, која је у вези са традицијском културом.

Иако се може учинити да је Дигитални архив Пројекта ограничен диригованим разговорима, он заправо представља обиман усмени корпус разговора са саговорницима чији је матерњи дијалекат призренско-тимочки, косовско-ресавски или зетско-јужносанџачки, а у знатно мањој мери на другим косовско-метохијским словенским говорима. Узимајући у обзир да је током теренских истраживања у оквиру Пројекта примењивана иста метода истраживања, разговори у корпусу насталом као резултат истраживања могу се сматрати упоредивим, па се за потребе лингвистичких истраживања транскрибовани разговори могу сматрати упоредивим текстовима, а корпус се може у целини сматрати упоредивим са другим корпусима насталим применом исте истраживачке методе.¹⁹

¹⁹ О упоредивим корпусима, упоредивим текстовима види више у: Delpech et al. 2012, Fišer et al. 2011, Fung 1998, Jagarlamudi, Daumè III 2010, McEnery, Xiao 2014, Rapp 1999, Wang, Callison-Burch 2011, Sikimić 2013, Ђирковић 2014, Ћирковић 2015.

Осим дијалектолошких студија Радивоја Младеновића и Софије Милорадовић, интердисциплинарних лингвистичких студија Биљане Сикимић, Светлане Бирковић, и Марије Илић, на корпусу разговора пројекта *Ис-траживање словенских јовора на Косову и Метохији* настали су и радови антрополога Сање Златановић, као и музиколога Јелене Јовановић, која није учествовала на Пројекту.²⁰ Чињеница је да архивирани материјал није у потпуности искоришћен, али да заједно са архивама теренских истраживања у оквиру пројекта: *Српске народне њесме и њихов културни израз* (Институт за књижевност и уметност, Београд, 2004–2005), *Говор Новој Сади* (Филозофски факултет у Новом Саду, 2006), *Језик и идентитет у Републици Србији* (Институт за српски језик САНУ, 2008)²¹ формира, за сада неумрежени, али свакако обиман усмени корпус српског језика (како стандардног језика, тако и његових дијалеката). Применом

²⁰ Овде ће бити наведени само неки од радова наведених истраживача: Младеновић 2005; Милорадовић 2010, 2010а; Sikimić 2004, 2005, 2008, 2008а, Сикимић 2004, 2004б, 2004в, 2005а, 2005б, 2008, 2009, 2010; Бирковић 2004, 2005, 2005а, 2008, 2009, 2012, Ђirković 2006, 2007, 2008; Илић 2004, 2005а; Златановић 2004, 2004а, 2005, 2005а, 2008, Zlatanović 2008, 2011, Јовановић 2004. Осим индивидуалних радова, треба споменути и да су зборници радова *Избеглицко Косово* (2004, уредник Биљана Сикимић), *Живот у енклави* (2005, уредник Биљана Сикимић), *Kosovo and Metohija. Living in the Enclave* (2007, уредник Душан Т. Батаковић), *Косово и Метохија у цивилизацијским њоковима. Језик и народна традиција* (2010, уредник Софија Милорадовић) у целини или делимично настали на основу теренске грађе прикупљене у раду на пројекту *Ис-траживање словенских јовора на Косову и Метохији*.

²¹ Овим сада већ окончаним пројектима треба додати и стална теренска лингвистичка истраживања у оквиру пројекта *Језик, фолклор и миграције на Балкану* Балканолошког института САНУ, којима се прикупља аудио и видео грађа на српском језику, али и на мањинским језицима (хрватском, словачком, румунском, бугарском и чешком) из Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, Бугарске, Мађарске, Македоније и Румуније, затим разговоре вођене са припадницима различитих ромских група на српском језику, а посебно са радницима на привременом раду у иностранству, као и разговоре забележене у колективним прихватним центрима са расељеним лицима са Косова и Метохије, али и из енклава.

исте методологије од 2012. године обављају се теренска истраживања у оквиру пројекта *Проучавање и заштитна немајеријалне баштине Републике Српске* (Филолошки факултет Универзитета у Бањалуци, Балканолошки институт САНУ, Београд, Институт за књижевност и уметност, Београд). Разговори снимљени током рада на овом пројекту архивирани су у Дигиталном архиву Филолошког факултета у Бањалуци, насталом по угледу на Дигитални архив Балканолошког института САНУ, у коме се чувају копије снимљених теренских разговора.

Литература

1. Delpech, Estelle, Beatrice Daille, Emmanuel Morin, Claire Lemaire (2012), „Extraction of domain-specific bilingual lexicon from comparable corpora: compositional translation and ranking“, *COLING*, 745–762.
2. Златановић, Сања (2004), „Шопови’ у Косовском Поморављу“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Скривене мањине на Балкану*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 83–93.
3. Златановић, Сања (2004а), „У потрази за изгубљеним контекстом: лазарице у Призрену“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум 8. Избеглицко Косово*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 11–18.
4. Златановић, Сања (2005), „Свакодневица у енклави“, *Гласник Етнoграфској институције САНУ* LIII, 83–92.
5. Златановић, Сања (2005а), „Картина Запада в анклавe“, у: Ирина А. Седакова и Татјана В. Цивьян (ред.), *В њоискаx „зајаднојо“ на Балканах. Предварителньне мајериалы*, Москва: Институт славяноведения РАН, 162–166.
6. Zlatanović, Sanja (2008), „Power of Categorization: Natives and Incomers in Southeastern Kosovo“, *Bulletin of the Institute of Ethnography SASA* LVI/2, 133–147.
7. Златановић, Сања (2008), „Летница: слика превазилажења религијских граница и њени остаци“, у: Зорица Дивац (ред.),

- Слике културе некад и сад. Зборник Етнографској институцији САНУ 24, Београд: Етнографски институт САНУ, 179–191.
8. Zlatanović, Sanja (2011), „Family in the Post-War Context: The Serbian Community of Southeast Kosovo“, у: Klaus Roth и Jutta Lauth Vacas (ред.), *Southeast European (Post)Modernities. Ethnologia Balkanica* 15, Berlin: LIT Verlag, 227–250.
 9. Илић, Марија (2004), „Мит између фикције и факције“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум 8. Избегличко Косово*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 19–29.
 10. Илић, Марија (2005), „Ка етнолингвистичком речнику чипских Срба“, у: Војислав Становчић (ред.), *Идентичитет и холокаст српске мањине у централној и југоисточној Европи*, Београд: Српска академија наука и уметности, 315–339.
 11. Илић, Марија (2005а), „Тајно знање: Бог ми то дароваја“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум 9. Животи у енклави*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 221–242.
 12. Jagarlamudi, Jagadeesh, Daum'e III, Hal (2010), „Extracting Multilingual Topics from Unaligned Comparable Corpora“, у: Cathal Gurrin, Yulan He, Gabriella Kazai, Udo Kruschwitz, Suzanne Little, Thomas Roelleke, Stefan Rüger, Keith van Rijsbergen (ред.), *Advances in Information Retrieval*, Springer Berlin Heidelberg, 444–456.
 13. Јовановић, Јелена (2004), „Све сам га редила“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум 8. Избегличко Косово*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 71–75.
 14. McENERY, Anthony, Xiao, Zhonghua (2014), „Parallel and comparable corpora: What are they up to? (Chapter XX)“, internet, доступно на http://eprints.lancs.ac.uk/59/1/corpora_and_translation.pdf (приступљено 11. фебруара 2015).
 15. Милорадовић, Софија (2010), „Крсте носим, Бога молим...: етнолингвистички транскрипт из Метохије са уводним напоменама“, у: Милета Букумирић (ред.), *Зборник радова са пројекта Истраживања српској језика на Косову и Метохији* књ. 1, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета, 43–67.
 16. Милорадовић, Софија (2010а), „Етнолингвистичка истраживања Метохије: теме и правци“, у: Милета Букумирић (ред.), *Зборник радова са пројекта Истраживања српској језика на Косову и Метохији* књ. 2, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета, 89–120.
 17. Младеновић, Радивоје (2001), „Говор шарпланинске жупе Гора“, *Српски дијалектолошки зборник XLVIII*, 1–606.
 18. Младеновић, Радивоје (2005), „Дијалектолошко истраживање Сиринића“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум 9. Животи у енклави*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 167–192.
 19. Norrick, Neal R. (2003), „Remembering and Forgetfulness in Conversational Narrative“, *Discourse Processes* 36/ 1, 47–76.
 20. Perrin et al. (2003), „Pragmatic functions of local diaphonic repetitions in conversation“, *Journal of Pragmatics* 35, 1843–1860.
 21. Плотникова, Анна А (1996), *Материјали за етнолингвистичко истраживање балканославјанског ареала*, Москва: Росийская академия наук. Институт славјановедения.
 22. Pomerantz, Anita (1984), „Pursuing a response“, у: Max Atkinson и John Heritage (ред.), *Structures of Social Action: Studies in Conversational Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 152–163.
 23. Rapp, Reinhard (1999), „Automatic identification of word translations from unrelated English and German corpora“, *Proceedings of the 37th annual meeting of the Association for Computational Linguistics (ACL '99)*, 519–526.
 24. Сикимић, Биљана (2004), „Избегличко Косово – реконструкција сећања“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум 8. Избегличко Косово*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 7–10.

25. Сикимић, Биљана (2004а), „Актuelна теренска истраживања дијаспоре. Срби у Мађарској“, *Теме* 2, 847–858.
26. Сикимић, Биљана (2004б), „Тај тешко да гу има у књиге“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум* 8, *Избeличко Косово*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 31–69.
27. Сикимић, Биљана (2004в), „Додосте (обрeд изазивања кише)“, *Исследованија њо славјанској диалектoлоји* 10, 143–167.
28. Sikimić, Biljana (2004), „Etnolingvistička istraživanja skrivenih manjina – mogućnosti i ograničenja: Čerkezi na Kosovu“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Скривене мањине на Балкану*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 259–282.
29. Сикимић, Биљана (2005), „Изазов теренског рада – Етнолингвистика или антрополошка лингвистика“, у: Биљана Гавриловић (ред.), *Етнoлогија и антропoлогија: сјања и ѡерсијективе. Зборник Етнoграфској инститиуи САНУ* 21, Београд: Етнографски институт САНУ, 235–244.
30. Сикимић, Биљана (2005а), „Енклава Прилужје: слика о другом“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум* 9. *Живот у енклави*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 89–128.
31. Сикимић, Биљана (2005б), „Латинско Косово“, у: Ирина А. Седакова и Татјана В. Цивњан (ред.), *В ѡискаx „зайадној“ на Балканах. Предваријелньне мајтериалы*, Москва: Российская академия наук. Институт славяноведения, 157–162.
32. Sikimić, Biljana (2005), „Metafora praznog prostora: Čerkezi na Kosovu“, *Slavia Meridionalis* 5 (*Studia Linguistica Slavica et Balcanica*), 165–180.
33. Сикимић, Биљана (2008), „Етнолингвистички теренски рад: концептуализација ризика“, у: Зорица Дивац (ред.), *Сликe културе некад и сад. Зборник радова Етнoграфској инститиуи САНУ* 24, Београд: Етнографски институт САНУ, 81–93.
34. Sikimić, Biljana (2008), „Crkvine severnog Kosova 2001: u traganju za istraživačkom metodom“, у: Саша Недељковић (ред.), *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, Kruševac: Baštinik, 131–146.
35. Sikimić, Biljana (2008а), „The Priluzje Enclave: A Construction of Local Identity“, *Dve domovini, Razprave o izseljeništvu* 27, 45–66.
36. Сикимић, Биљана (2009), „Вампировић у Новом Брду: политика транскрипције и интерперформативност“, у: Мирјана Дeтелић (ред.), *Моћ књижевности. In memoriam Ана Рагин*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 171–200.
37. Сикимић, Биљана (2010), „Лингвистичка реалност Косова: диглосија и лингвистички империјализам“, у: Драган Бошковић (ред.), *Српски језик, књижевност, уметност II. Империјални оквири књижевности и културе*, Крагујевац: ФИЛУМ, 143–152.
38. Сикимић, Биљана (2012), „Тимски теренски рад Балканолошког института САНУ. Развој истраживачких циљева и метода“, у: Милина Ивановић Баришић (ред.), *Теренска истраживања – ѡетика сусрeта*, Београд: Етнографски институт САНУ, 167–198.
39. Sikimić, Biljana (2013), „Između dijalektologije i antropologije: Bunjevačka terenska građa“, у: Žarko Bošnjaković i Biljana Sikimić: *Bunjevci. Etnodijalektološka istraživanja 2009*, Novi Sad: Matica srpska i Bunjevački nacionalni savet, 13–186.
40. Сикимич, Б. (2014), „Запланированные цели и реальные результаты: полевая работа группы сотрудников Института балканистики САНУ“, *Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура 2012–2014*, Вып. 3, Москва: Российская академия наук. Институт славяноведения, 31–69.
41. Smith et al. (2005), „Setting the stage: How speakers prepare listeners for the introduction of referents in dialogues and monologues“, *Journal of Pragmatics* 37/ 11, 1865–1895.
42. Бирковић, Светлана (2004), „Мек љeб ко сунђур да јeдеш“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум* 8. *Избeличко Косово*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 31–69.

- јевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 85–108.
43. Ђирковић, Светлана (2005), „Терминологија црепуљарства код Срба на Косову и Метохији“, магистарска теза одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду, неодабјављена.
 44. Ђирковић, Светлана (2005а), „Перцептивна димензија грнчарске терминологије: Веселин Ђерић, последњи грнчар из Штрпца“, у: Биљана Сикимић (ред.), *Лицеум 9. Животи у енклави*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 193–220.
 45. Ćirković, Svetlana (2006), „Linguistic anthropology of enclaves: possibilities of transcript analysis“, *Symposia. Journal for Studies in Ethnology and Anthropology*, 331–348.
 46. Ćirković, Svetlana (2007), „Temporal Dimensions of Kurban for the Deceased: Refugees from Kosovo and Metohija“, у: Biljana Sikimić i Petko Hristov (ред.), *Kurban in the Balkans*, Belgrade: Institute for Balkan studies SASA, 87–108.
 47. Ćirković, Svetlana (2008), „Stvarnost kosovske enklave: Autopercepcija tradicionalnog lečenja“, у: Saša Nedeljković (ред.), *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, Kruševac: Vaštinik, 147–181.
 48. Ђирковић, Светлана (2008), „Курбан за мртве: антропололингвистичка и когнитивнолингвистичка анализа временских категорија“ у: Биљана Сикимић (ред.), *Крвна жртва. Трансформације једног ритуала*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 207–227.
 49. Ćirković, Svetlana (2009), „Expressing Time in the Autobiographical Discourse of Internally Displaced Persons (IDP) from Kosovo and Metohija“, *Balkanica XXXIX*, 199–220.
 50. Ђирковић, Светлана (2009), „Стратегије у структурисању усменог нарајива: заградни живот у религијском контексту“, у: Мирјана Детелић (ред.), *Моћ књижевности. In memoriam Ана Рагин*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 201–226.
 51. Ђирковић, Светлана (2012), *Стереотипи времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*, Београд: Балканолошки институт САНУ.
 52. Ђирковић, Светлана (2013), „Изражавање будућности у дискурсу расељених лица са Косоова и Метохије“, *Косовско-метохијски зборник* 5, 299–319.
 53. Ђирковић, Светлана (2014), „Дискурс инструкција – између когнитивне и антрополошке лингвистике“, *Јужнословенски филолози* 70, 207–223.
 54. Ćirković, Svetlana (2015), „Česnica kod Srba u Rumuniji – diskurs instrukcija kao model uporedivih korpusa“, *Revista de studii Banatice*, Timișoara: Academia Română, Institutul de studii Banatice „Titu Maiorescu“ (u štampi).
 55. Fišer et al. (2011), „Building and using comparable corpora for domain-specific bilingual extraction“, *Proceedings of the 4th Workshop on Building and Using Comparable Corpora*, Stroudsburg, PA, USA, 19–26.
 56. Fung, Pascale (1998), „A statistical view on bilingual lexicon: From parallel corpora to nonparallel corpora“, *Proceedings of the 3rd Conference of the Association for Machine Translation in the Americas*, 1–17.
 57. Wang, Rui, Callison-Burch, Chris (2011), „Paraphrase Fragment Extraction from Monolingual Comparable Corpora“, *Proceedings of the 4th Workshop on Building and Using Comparable Corpora*, 52–60.

THE ROLE OF RESEARCHER IN CREATING THE CONVERSATIONAL NARRATIVE CORPUS

Summary

This paper deals with the anthropolinguistic analysis of examples singled out from interviews forming the corpus used in the study titled *The stereotype of time in the discourse of the displaced persons from the territory of Kosovo and Metohija*. It points to the role of researcher in conducting field interviews with displaced persons. The interventions of the researcher during the interview are in focus here, playing, on the one hand, an important role in creating the complete corpus of the interviews and, on the other, showing some of the differences in the conceptualization of the researchers worlds and their collocutors respectively, which could not have been considered in advance and which were noticed only after the interview had been transcribed. These interventions are important, since they direct the collocutor towards the wanted topic.

scirkovic@hotmail.com